

Sisejulgeoleku valdkond vajab kiireid lahendusi

Kalle Laanet (RiTo 13), siseminister, Eesti Keskerakond

Kuigi Eesti sisejulgeolekuasutuste põhiprobleem on väikesed palgad ja personali lahkumine, on sisekaitsevaldkonna tuleviku võtmeküsimus sisekaitseharidus.

Ameerika Ühendriikide kaitseminister Donald Rumsfeldt on ühes esinemises öelnud: "Kujutame endale ette keskaegset rüütlit, kellele antakse kasutada automaat. Ta ronib hobuse selga ning sööstab lahingusse, kasutades automaati löögiriistana vaenlase hobuse seljast maha löömiseks. On olemas modernne relv, kuid kas sellest piisab tõhusaks võitlemiseks? Tõenäoliselt mitte. Kaitsevõime suurendamiseks peame muutma oma arusaama sõjapidamisest. Mitte ükski suurekaliibriline või ultramoodne relv ei suurenda meie võimet ennast kaitsta, kui me ei muuda oma mõttelaadi, ettevalmistust ning tegevuspõhimõtteid." (D. H. Rumsfeld. Transforming the Military. Foreign Affairs. US State Department, May/June 2002, p 29.)

Viimase kümnendi arengu tulemusena on Eesti riik küsimuse ees: kas meie ühiskonna vaenlastega toimetulemiseks piisab aastakümnetetagustest arusaamadest ja taktikast või peame hoiakuid muutma ja ressursijaotuse põhimõtted ümber vaatama ning ühiskondlike pahedega võitlemiseks mõjusamad relvad looma?

Tulevikku suunatud projektid

Muudatused sisejulgeoleku valdkonnas on juba käimas. 2004. aastal ühendati viisteist politseiprefektuuri neljaks prefektuuriks. Praegu võib öelda, et ühendatud prefektuurid suudavad tegutseda iseseisvalt, analüüsida ja koordineerida oma tegevust ning võtta vastu otsuseid. Kõigisse prefektuuridesse loodi narkoüksused. Rakendatud on uus politseinike koolituse õppemudel – kompetentsipõhine õpe. Väljakutsetele operatiivselt reageerida võimaldab patrullide välijuhtimine (patrullide operatiivne juhtimine politseisõidukist) ja e-politsei projekti raames arvutite ja andmebaasidesse juurdepääsuga varustatud 232 politseisõidukit ning patrullide positsioneerimine.

Edukalt on arendatud rahvusvahelisi tulevikku suunatud projekte: täiustatakse digitaalseid asitõendeid hõlmavaid uuringuid, tõhustatakse rahapesu vastu võitlevate asutuste pädevust ning toetatakse tunnistajakaitse süsteemi loomist, suurendatakse politsei haldussuutlikkust võitluses narkokuritegevusega, parandatakse politsei kriminaalanalüüsi võimekust jms

Piirivalves käivitus 2002. aastal pikaajalise planeerimise süsteem. Koostati nelja aasta arengusuunad ning loodi ressursipõhine süsteem, et kavandada organisatsiooni arengut. 2004. aastal alustati piirivalve optimeerimist, mis lõpeb piirivalveameti uue struktuuri ja põhimääruse jõustumisega 2006. aasta juulis. Optimeerimise käigus vähendati piirivalvepiirkondade arvu kaheksalt viiele, et korraldada teenistust tõhusamalt ja säästlikumalt. Optimeerimise tulemusena loodi Lääne piirivalvepiirkond, mis vastutab piirivalve ülesannete täitmise eest Lääne-Eestis. Eesti-Vene piiril moodustati kolme piirivalvepiirkonna asemele kaks – Kirde ja Kagu piirkond. 2003 avati Narva kordon, mis

valvab piiri Narva ja Ivangorodi linna piirijoonel, ning Vasknarva kordon, mis vastutab piiri valvamise eest Peipsi järve põhja- ja Narva jõe lõunaosas. 2004 valmis Hiiumaal Kärkla kordon, mille ühise katuse all paiknevad piirivalve ja politsei. 2005. aasta detsembris võeti vastu mereseiresüsteem, mida on projekteeritud ja ehitatud 1998. aastast alates. See süsteem annab esmakordselt võimaluse saada ülevaade merealal toimuvast. Mereseiresüsteem ehitati kaitseväge, veeteede ameti ja teiste osapoolte vajadusi arvestades.

Piirivalvele anti 2000. aastal merereostuse tõrje ülesanne. Viimase viie aasta jooksul on suudetud riigieelarve ja fondide toel suurendada Eesti reostustõrje ja reostuse lokaliseerimise võimekust. Piirivalve on hankinud reostuse piiramise poome ja reostuse korje seadmeid, reostustõrjet teevad väljaõpetatud spetsialistid. Nagu näitavad arvamusuuringud, on piirivalveorganisatsioon riiklikest struktuuridest rahva kõrgeima usalduse objekte.

Võtmeküsimuseks eriharidus

Ümber on korraldatud päästeasutused. 2005. aasta jaanuaris muudeti viisteist maavalitsuste hallatavat päästeasutust päästeameti kohalikeks asutusteks, liideti Tallinna Tuletõrje- ja Päästeamet ning Harjumaa Päästeteenistus. Ümberkorralduste teises etapis – 2006. aasta märtsis – ühendati viisteist kohalikku päästeameti asutust neljaks regionaalseks päästeasutuseks. Päästeteenistusel on Eestis 99 riiklikku komandot, selle koosseisus on iga päev ööpäevases valves ligikaudu 400 koolitatud päästeteenistajat. 2005. aasta jaanuaris korraldati maavalitsuste päästeteenistuste koosseisus olnud viisteist häirekeskust ümber ühtseks päästeameti haldusala valitsusasutuseks, milleks on nelja regionaalse struktuuriüksusega häirekeskus. Kolme üksik-päästekompanii tegevuse lõpetamisel moodustati 1. oktoobril 2005 üleriigiline nelja regionaalse pommigrupiga demineerimiskeskus.

Kodakondsus- ja migratsiooniametit on viimase kümnendi jooksul kaks korda muudetud: 2001–2002 loodi turvaline isikut tõendavate dokumentide menetlemise ja tootmise süsteem, 2004 arendati välja migratsiooni juhtimiseks vajalik struktuur nelja regiooni ja väljasaatmiskeskuse kujul. Loodud on migratsiooni kui terviku haldamise süsteem alates viisa või elamisloa andmisele eelnevast kontrollist ja lõpetades riikliku sunni rakendamisega väljasaatmisel. 2002. aastal hakati välja andma isikutunnistusi, mis võimaldab nii visuaalset kui ka digitaalset identifitseerimist, samuti digitaalallkirja andmist.

Hästi sujus Eesti kodanike passivahetus aastail 2002–2005 ning välismaalaste reisidokumentide uuendamine 2004–2005. Sisejulgeolekuasutused saavad teha isikupäringuid kodakondsus- ja migratsiooniameti andmekogudesse 24 tundi ööpäevas ja 7 päeva nädalas, mis välistab võõra identiteedi kasutamise. See on unikaalne kogu maailmas. Rakendatud on viisaregister, mille funktsionaalsus, sealhulgas digitaalne funktsionaalsus, toetab oluliselt sisejulgeoleku tagamist ja on samuti maailmas unikaalne.

Tuleviku võti on kahtlemata sisekaitsehariduse andmine Eestis. Lisaks Sisekaitseakadeemia senistele erialadele (politsei, pääste, tolli, korrektsiooni ja halduskorralduse eriala) avati 2001. aastal kohtunikuabi eriala, 2002. aastal maksukorralduse eriala (korraldati 2004. ümber maksunduse ja tolli erialaks) ning 2005. aastal piirivalve eriala. 2004. aastal liideti

päästealast kutsekeskharidust andnud Väike–Maarja Päästekool Sisekaitseakadeemia päästekolledžiga ning töötati välja päästeteenistuse eriala uus integreeritud õppekava. Samal aastal ühinesid seni politseiameti haldusalas tegutsenud Paikuse Politseikool ja Sisekaitseakadeemia politseikolledž ning õppekavad integreeriti. 2005. aastal alustasid justiitskolledžis kutsekeskhariduse tasemel õpet vanlaametsnikud. Samal aastal loodi piirivalvekolledž, millega 2006. aastal liidetakse ka Muraste piirivalvekool. 2002. aasta jaanuaris alustas tegevust Sisekaitseakadeemia täiendusõppekeskus, millest kujunes kiiresti suuremaid koolituse pakkujaid avaliku teenistuse valdkonnas. 2005. aasta oktoobris liideti Riigikantselei hallatud Avaliku Teenistuse Arendus- ja Koolituskeskus (ATAK) ning Sisekaitseakadeemia täiendusõppekeskus ühtseks Sisekaitseakadeemia Avaliku Teenistuse Arendus- ja Koolituskeskuseks. Nüüd pakub Sisekaitseakadeemia koostöös Tallinna Tehnikaülikooliga haldusjuhtimise eriala magistriõpet ja alates 2005. aastast koostöös Tartu Ülikooliga finantsjuhtimise eriala magistriõpet.

Oht riigi siseturvalisusele

Kõigis sisejulgeoleku tagamise asutustes on suurim probleem personali lahkumine ja väike palk. Madala sissetuleku tõttu lahkub järjest enam politseiametnikke töölt ning demograafilise situatsiooni halvenedes väheneb võimalus leida õppeasutustesse politseitöoks sobivaid kandidaate. Rohkesti lahkub ametnikke politsei tugiteenistustest (IT personal jne) ja raskusi on vakantsete ametikohtade täitmisega.

Kodakondsus- ja migratsiooniameti üksustes on puudu eelkõige klienditeenindajaist. Nende värbamine ei ole olnud alati edukas, sest senine palgatase ei võimalda tööjõuturul märkimisväärselt konkureerida. Sageli juhtub, et kodakondsus- ja migratsiooniametis hea koolituse saanud inimesed, eriti klienditeenindajad, mujale üle meelitatakse.

Päästeteenistuses oli tänava 1. jaanuaril 3653 ametikohta, neist oli täidetud 2795. Suurenenud on riigi keskmise ja päästeteenistuse keskmise palga vahe, madala palga tõttu lahkub järjest enam päästetöötajaid. Puudub päästeteenistuse seadus, millega oleks sätestatud teenistuse eripära (24-tunnine töövahetus, valveaeg) ning tagatud päästeteenistujate sotsiaalsed garantiid (puhkus, töötasu, pension) võrdselt teiste jõu- ja operatiivstruktuuridega.

2003. aastast on ka piirivalve isikkoosseis järk-järgult vähenenud. Personali voolavus on ajavahemikus 2001–2005 suurenenud 5,1%-lt 10,4%-le, mis tähendab seda, et ametikohad on komplekteeritud 68% ulatuses, seejuures 2004.–2005. aasta optimeerimise käigus vähendati komplekteeritavate ametikohtade arvu keskmiselt 20%. Isikkoosseisu vähenemisele avaldab mõju ka piirvanuse täitumise järel lahkujate osakaal, reapiirivalvuri sissetuleku allajäämine riigi keskmisele palgale ja organisatsiooni väljaviimine kaitsevæeteenistuse seaduse reguleerimisalast. Isikkoosseisu suur voolavus ja inimeste arvu vähenemine võib luua olukorra, kus rikkumiste surve suurenemisel ei suuda piirivalve Eesti piiri tõhusalt ohjata. Sellega suureneb oht riigi siseturvalisusele ning riigis ei suudeta tagada kuritegevuse madalat taset ja inimeste turvatunnet.

Tehnilised vahendid vananevad

Teine suur probleem on tehniliste vahendite puudumine või vananemine. Näiteks on puudulik Sisekaitseakadeemia õppebaas (õpperuumide, –vahendite, –laborite, raamatukogu ja spordibaasi osas). Selleks et tagada nüüdisaegne õppekeskkond, on vaja uut õppehoonet ja ühiselamut (ühiselamute elamistingimused ei vasta nõuetele).

Politsei eelarve on viimastel aastatel jäänud praktiliselt samale tasemele, kuigi politsei ülesannete ja jooksvate kohustuste hulk on suurenenud. Uutes seadusemuudatustes täiendavaid kulutusi ette ei nähta, hoolimata asjakohaste märgete olemasolust seaduste seletuskirjades, ning politsei peab ülesanded täitma oma siseressursside arvel. Sealjuures on oluliselt suurenenud kulud nendes valdkondades, mis politsei põhitegevusega otseselt ei seondu (nt arestantide kopsu-uuringute eest tasumine, kohtudokumentide kättetoimetamine, kohtutäituri tasud, surnute vedu). Suurimaid lisainvesteeringuid vajavad eelkõige sellised probleemsed valdkonnad nagu Euroopa Liiduga ühinemisega kaasnevate kohustuste täitmine, kriminalistika üksustes kasutatavate seadmete soetamine, DNA ja sõrmejälgede ekspertiisi võimekuse suurendamine, politseinikele inimväärsete töötingimuste loomine ja arestimajade seisukorra parandamine (tegelikult oleks otstarbekas viia lühiajaliste karistuste täitmine/kandmine vanglate pädevusse).

Möödunud aastal oli päästeasutustes kasutatava masinapargi keskmine vanus endiselt üle 22 aasta, seetõttu on vaid üks kolmandik päästekomandodest nõuetekohases operatiivses valmisolekus. Napilt on ka keemiakaitsevarustust, õlitõrjevahendeid, transpordiavariidega seotud päästevahendeid ja isikukaitsevahendeid. 99 päästedeпоost üks neljandik vajab suuremahulisi remonditöid. 16 päästeasutuste kasutuses oleva hoone asemel oleks otstarbekas ehitada uued depoohood.

Viimaste kuude reostustõrjeülesannete täitmisel on kõige valusamalt päevakorda tõusnud piirivalve vananenud tehniline varustus (valveseadmed, transpordivahendid jne), mis ei taga piisavat ülevaadet piiril toimuva kohta. Eesti territoriaalmeri on patrullidega kaetud kuni 2% ulatuses aastast, merealal on objektide tuvastamine raskendatud ujuvvahendite ja õhusõidukite eksploatatsiooniks vajalike ressursside nappuse ja tehniliste seadmete puudumise tõttu. Eesti–Venemaa kontrolljoonel on puudu piiri tõhusaks valvamiseks vajalikest piirirajatistest (valvatav piirisiht, kontrolljoone tähistus, et inimesed teaksid, millises punktis lõpeb Eesti territoorium jms).

Piirivalvel on päästetegevuseks kasutada üks kopter, teine, Schengeni toetusest hangitav kopter valmib 2007. aastaks. Aastate jooksul ei ole suudetud raha puudumise tõttu suurendada piirivalvekooperi õhkuotõusmisvalmidust. Kopter on valmis suunduma päästma tööpäeval 15 minutiga ning töövälisel ajal (nädalavahetused ning õhtune ja öine aeg) ühe tunniga. Et kopter paikneb Tallinnas, jõuab see tööajal lennuilma korral abivajajani kogu Eesti merepääste vastutusel kahe tunni jooksul, Tallinna piirkonnas kuni poole tunniga (muidugi siis, kui ta ei ole juba hõivatud otsingu- ja päästeoperatsiooniga).

Probleem on juba käes

Nagu eelnevalt nimetasin, on sisejulgeoleku valdkonna lähiaastate võtmeküsimus sisekaitseharidus. Ei ole saladus, et järgmistel aastatel väheneb hüppeliselt keskkooli lõpetavate noorte arv, seetõttu muutub ka konkurents töajuvajajate vahel järjest teravamaks. Olen seisukohal, et riik tervikuna peab oma arenguprioriteetid reastama. Sisejulgeolekustruktuuride arengus oleme jõudnud kriitilisse seisusse, kus reaktiivsed meetmed vajaksid juba vähemalt sama palju vahendeid kui proaktiivsed. Probleemi pole enam võimalik ennetada.

Teise kiire meetmena peame riigis kindlasti üle vaatama senise töö- ja ressursijaotuse struktuuride vahel, mis peavad tagama inimeste füüsilise turvalisuse ja sisejulgeoleku. Näiteks tugev ja hästi varustatud armee võib võimaliku sõjalise konfliktiootuses täita tõhusalt ka riigi sisejulgeoleku ülesandeid, toetades tsiviilstruktuure nii logistiliselt kui ka inimestega. Me ei ole enam ammu nii rikkad, et igaüks võiks oma valitsemisala hoovis võimalikult kaunist riiki üles ehitada. Eesti on üks ja kriitilistes olukordades võib ükskõik kes meist olla kannataja.